

Kvalita pracovního života 2018

Lenka Svobodová – Iveta Mlezivová – Pavlína Bulínová – Jiří Vinopal – Naděžda Čadová
Jan Červenka – Zuzana Dvořáková

Shrnutí

Výzkumný úkol Kvalita pracovního života 2018 (dále KPŽ 2018) byl intenzivně řešen v krátkém ročním termínu. Stanovený hlavní cíl, a to zajistit aktualizovanou subjektivně vnímanou kvalitu pracovního života ekonomicky aktivních obyvatel ČR prostřednictvím reprezentativního šetření KPŽ 2018, zpracování dat dle certifikované metodiky a provedení importu do webových aplikací (aktualizace dat včetně rozšíření pro možnost tvorby časových řad), byl splněn. Monitorování kvality pracovního života by mělo v budoucnu pokračovat ve vhodném časovém intervalu pro naplňování časových řad a pro realizaci zpětné vazby o vývoji této oblasti.

Úvod

Výzkumné aktivity byly cíleně zaměřeny na subjektivně vnímanou kvalitu pracovního života ekonomicky aktivních obyvatel ČR. Jednalo se o zajištění a získání zpětné vazby o účinnosti politik, koncepcí a strategií v oblasti sociální politiky. Získávání zpětné vazby je důležité pro tvorbu podkladů pro budoucí směřování politik v rámci zkvalitnění výkonu státní správy a efektivní alokace veřejných prostředků. Řešení projektu může přispět nejen k potřebnému rozšíření poznatků v dané problematice, ale i pro budoucí nastavení systému efektivního sběru a poskytování informací ohledně kvality pracovního života v ČR, který bude reagovat na změny a bude přínosný pro praxi.

Hlavním cílem bylo zjistit aktualizovanou subjektivně vnímanou kvalitu pracovního života ekonomicky aktivních obyvatel České republiky a získat aktualizovanou, doplněnou poznatkovou základnu v daném směru. K tomu bylo realizováno reprezentativní šetření Kvalita pracovního života 2018, zpracována data dle certifikované metodiky a proveden import do webových aplikací (aktualizace dat včetně rozšíření pro možnost tvorby časových řad).

Hlavní poznatky z výzkumu

Z pohledu dějinného vývoje je studium a výzkum kvality života poměrně novým interdisciplinárním oborem, který zkoumá kvalitu života na různých úrovních od hodnocení životní úrovně národní populace přes porovnání potřeb specifických skupin obyvatel až po měření individuální spokojenosti. V současnosti se preferují multidimenzionální přístupy a holistické koncepce.

Pro koncept kvality života je klíčový pocit pohody, který pramení z tělesné, duševní a sociální vyrovnanosti každého jedince. Z tohoto pojetí vyplývá, že kvalita života je dána subjektivním vnímáním individuální životní reality. Diskuze o tom, co to kvalita lidského života vlastně je a jak ji měřit, probíhaly intenzivně v průběhu osmdesátých i devadesátých let.

Přesné, spolehlivé a teoreticky uspokojivé měření kvality života, na kterém by se shodla většina odborníků, zatím neexistuje. Je to způsobeno hlavně tím, že v sobě obsahuje dvě relativně samostatné složky – objektivní a subjektivní. Zatímco některé nástroje zachycení kvality života jsou založeny na subjektivním prožívání vlastní situace člověka (respondenta), existují kromě tvorby

teoretických modelů také pokusy o měření a určitou objektivizaci vnějších charakteristik socio-ekonomického, ekologického či politického prostředí.

Řešený výzkumný úkol se zaměřil pouze na jednu složku kvality života člověka, a to na kvalitu pracovního života a pouze na její subjektivní vnímání jednotlivci (ekonomicky aktivní populací ČR ve věku od 18 let).

Problematicke kvality pracovního života se Výzkumný ústav bezpečnosti práce, v. v. i., ve spolupráci se Sociologickým ústavem AV ČR, v. v. i., věnuje dlouhodobě. Průběžně byly zkoumány a analyzovány teoretické práce, dokumenty významných mezinárodních i domácích institucí a oficiální statistiky. Přístup k řešení problematiky se opírá o zobecněný souhrn nejvýznamnějších výsledků vlastních výzkumů, interních případových studií a výsledků realizovaných empirických šetření.

Při hodnocení výsledků terénních šetření subjektivně vnímané kvality pracovního života je třeba v budoucnosti výsledky konfrontovat s objektivní realitou, běžně postihovanou „tvrdými“ statistickými daty (nebylo předmětem zadání současného výzkumného projektu).

Poznání základních souvislostí a hlavních podmínek celospolečenského vývoje je nezbytným předpokladem pro současné a budoucí ovlivňování všech rozhodujících aktérů, kteří utvářejí a podílejí se na formování trhu práce, politice zaměstnanosti i celkové sociální politice tak, aby se zvyšovala nejen efektivnost, produktivita, kvalita výroby a služeb, ale aby zároveň se zlepšovala kvalita pracovních míst i kvalita pracovního života ve všech důležitých aspektech.

Dochází ke všeobecné restrukturalizaci světa, nové technologie se prosazují jako hlavní akcelerátor. Důležitými

aspekty jsou akceschopnost, rychlost, pohyblivost, přizpůsobivost a pružnost. Fyzická infrastruktura je revolučními technologiemi vytlačována do virtuálního světa. Procesy směřují od přetváření hmoty k práci s informacemi. Nejvýznamnějším trendem je přechod od fyzické námahy k psychické zátěži, od reálného světa práce ke kyberprostoru.

Vzrůstá dynamika strukturálních a sektorových změn, dochází k útlumu tradičních odvětví, rozvoji nových odvětví založených na aplikaci nejmodernějších technologií, k mohutnému využívání informačních a telekomunikačních technologií. Výkon práce se na jedné straně přesouvá z uzavřených prostor čím dál více do terénu, blíže k zákazníkům a klientům (více zaměstnanců pracuje mimo stálé pracoviště), na druhé straně se vlivem globalizace (včetně rozvoje ICT a levné pracovní síly) služby koncentrují a vykonávají daleko od zákazníkům, často mimo dané území státu v ekonomicky nejvýhodnějších teritoriích. Postupně ustupuje význam klasického zaměstnavatelského vztahu, prosazuje se rozmanitost a individualizace pracovních vztahů.

Zaměstnavatelé také stále více uplatňují u svých zaměstnanců požadavek na společné sdílení rizika. Tyto změny otevírají řadu otázek na téma míry sociálně právní ochrany zaměstnanců, role státu a úlohy odborů, pozice a vztahů mezi samotnými zaměstnavateli a zaměstnanci apod. Zaměstnavatelé jsou k prosazování vyšší flexibility motivováni konkurenčním tlakem a snahou o co nejvyšší efektivnost vložených prostředků. Zrychlení procesu inovací a aplikace stále náročnějších technologií obvykle spojených s vyšší úrovní informatizace vyžadují zlepšení organizace práce, maximální využití vysoce specializovaných a kvalifikovaných pracovních sil.

Rámcové shrnutí hlavních zjištění z realizovaného šetření KPŽ 2018

- V hodnocení života i jeho jednotlivých aspektů **převažuje spokojenost**.
- Spokojenost s pracovním životem rovněž převládá, je však v průměru nejnižší ze všech hodnocených aspektů života.
- Nejdůležitějšími aspekty práce jsou ty, jež souvisejí s její základní **sociálně-ekonomickou funkcí**, tedy se zajištěním stabilní obživy pro sebe a domácnost: samotná výše výdělku a spravedlivé odměňování.
- V hodnocení všech dílčích aspektů práce pak vždy nadpoloviční většina ekonomicky aktivních inklinuje k tomu, že jsou dobré, ty, které jsou spjaty s odměňováním (patřily k relativně nejméně pozitivně hodnoceným).
- 86,1 % ekonomicky aktivních v současnosti působí v nějakém **zaměstnaneckém poměru**, přičemž zhruba tři ze sta zaměstnanců mají více než jeden zaměstnanecký poměr.

- Necelá pětina (17,5 %) ekonomicky aktivních má alespoň jednu samostatně výdělečnou aktivitu.
- Zaměstnání se samostatně výdělečnou aktivitou propojuje 3,6 % ekonomicky aktivních, 13,9 % má pouze samostatnou činnost a 82,5 % vyvíjí ekonomickou aktivitu pouze v zaměstnaneckém poměru. 85,6 % ekonomicky aktivních za svou hlavní ekonomickou aktivitu má práci v zaměstnaneckém poměru, 14,4 % tvoří ti, kdo jsou ve své hlavní ekonomické aktivitě samostatně činní.
- **Týdenní pracovní doba** všech ekonomicky aktivních bez ohledu na to, zda jde o zaměstnance či o samostatně činné, činí 43,5 hodin a průměrná cesta do a z práce trvá necelých 44 minut (průměr 43,8 minut) mezi těmi, kdo do práce dojíždějí a nepracují přímo z domova (při jejich zahrnutí průměr klesne na 42,5 minut). Pracující z domova pak představují 2,8 % všech ekonomicky aktivních.
- Asi čtyři pětiny (80,9 %) ekonomicky aktivních alespoň někdy **pracují přesčas**, o málo více než polovina (53,7 %) tak činí asi jednou týdně nebo vícekrát.
- 64,2 % respondentů uvedlo, že **nikdy nepracuje v noci**, naopak o málo více než čtvrtina (26,2 %) tak činí alespoň jednou za týden.
- Více než dvě pětiny (43,9 %) **nemusejí být nikdy k dispozici mimo pracovní dobu** zaměstnavateli nebo zákazníkům, naopak zhruba třetina (32,4 %) tak činí jednou týdně nebo i vícekrát.
- Nadpoloviční většina (53,0 %) nemá nikdy **možnost upravit si vlastní pracovní dobu podle svých osobních potřeb**, naopak čtvrtina (25,0 %) takovou možnost má alespoň jednou týdně.
- **Práce v sobotu** je častější než práce v neděli, kterou pravidelněji (tzn. jednou měsíčně nebo častěji) vykonává asi třetina (34,6 %) ekonomicky aktivních, zatímco u soboty to je polovina (50,3 %).
- Téměř dvě třetiny (63,2 %) ekonomicky aktivních někdy musejí na poslední chvíli **měnit své osobní plány** kvůli nenadálým pracovním záležitostem, pro necelou třetinu (30,7 %) je to pravidelnost, s níž se potýkají alespoň jednou za měsíc.
- Více než tři čtvrtiny (78,8 %) si **nikdy neberou volno bez toho, že by to v předstihu oznamovaly**, asi desetina (9,1 %) to může dělat celkem pravidelně alespoň jednou za měsíc.
- Přibližně čtvrtina (24,7 %) ekonomicky aktivních ve svém hlavním zaměstnání využívá **flexibilní pracovní dobu**, o málo více než desetina má volnou pracovní dobu (13,9 %) či možnost pracovat z domova (12,3 %) a 6,4 % využívá formu tzv. sdíleného pracovního místa (job sharing), tedy práci na zkrácený úvazek společně s někým dalším na místě, kde by jinak pracoval jeden zaměstnanec na plný úvazek.
- Tři čtvrtiny (74,7 %) těch, kdo využívají některou z **flexibilních forem práce**, soudí, že jim to sladit práci s osobním životem usnadňuje, podle jedné šestiny (16,4 %) to nemá žádný vliv a jen 4,8 % si myslí, že flexibilní formy práce, jež využívají ve svém hlavním zaměstnání, mají na soulad jejich práce a osobního či rodinného života negativní vliv.
- **Celkový průměr čistého příjmu** z hlavního zaměstnání deklarovaného respondenty činí 21 866 Kč, hodnota v mediánu je 20 000 Kč. Zde přitom existuje rozdíl mezi zaměstnanci, kde průměr činil 21 034 Kč a medián byl 20 000 Kč, a samostatně činnými s průměrem 29 543 Kč a mediánem 30 000 Kč.
- Jako více či méně **dobrou** práci v hlavním zaměstnání označilo 81,8 % dotázaných, jako více či méně **špatnou** ji vnímá 7,7 % ekonomicky aktivních respondentů.
- Práce v hlavním zaměstnání v ČR je vnímána tak, že je **spíše náročná psychicky než fyzicky**, přičemž fyzická náročnost se v průměru pohybuje nepatrně pod středem škály, spíše v ní převažuje vyšší pracovní tempo a je spíše pestrá a různorodá než jednotvárná a monotónní.
- Pouze přibližně pětina ekonomicky aktivních uvádí, že procesy spojené s vývojem a zaváděním nových technologií nepřinesly žádnou změnu v jejich hlavním zaměstnání, zatímco tři čtvrtiny (75,3 %) konstatovaly, že alespoň v malé míře k nějakým změnám došlo, v tom více než třetina všech dotázaných uvedla změny pouze v malé míře, další necelá třetina uvedla změny ve střední míře a necelá desetina změny ve velké míře.

- Výrazná většina ekonomicky aktivních (71 %) pokládá **přizpůsobování se vývoji v oblasti elektronických zařízení a technologií** za snadné, když 21 % to označilo za „velmi snadné“ a 50 % za „spíše snadné“. Asi pětina (19,3 %) to považuje za náročné, v tom převážná část tvoří v celém souboru asi šestinu to má za „spíše náročné“, asi tři lidé ze sta pak za „velmi náročné“.
- Prakticky polovina (49,1 %) ekonomicky aktivních ve svém hlavním zaměstnání používá elektronická zařízení a technologie polovinu či větší část svojí pracovní doby, téměř čtvrtina je pak používá prakticky neustále, zatímco třetina je nepoužívá vůbec, nebo jen velmi málo.
- Zhruba tři z deseti ekonomicky aktivních soudí, že se v důsledku nových technologií jejich práce stala lepší, více než polovina situaci hodnotí jako nezměněnou a 6 % konstatuje zhoršení.

Dosažené výsledky

Souhrnná výzkumná zpráva o kvalitě pracovního života

Souhrnná výzkumná zpráva se opírala o dlouhodobě budovanou poznatkovou základnu o kvalitě pracovního života v ČR ve VÚBP, v. v. i. Úvodní část poskytuje přehled informací k řešené problematice kvality pracovního života z prací a projektů VÚBP, v. v. i. Dále se zaměřuje na význam práce, na změny světa práce, na kvalitu pracovního života či možnosti jejího měření. Zdůrazňuje také důležitost a význam výzkumů, šetření, měření a monitorování kvality pracovního života v širších souvislostech. Závěrečná část se pak věnuje realizovanému šetření kvality pracovního života 2018.

Odborné recenzované články k problematice kvality pracovního života v ČR

Soubor recenzovaných článků k dané problematice kvality pracovního života v ČR byl publikován závěrem roku 2018 ve speciálním monotematickém čísle recenzovaného odborného časopisu **JOSRA** (Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti – Journal of Safety Research and Applications), který je v elektronické verzi dostupný přes oborový portál rezortu v oblasti BOZP – bozpinfo.cz.

Zdroje

BULÍNOVÁ, Pavlína. Současný charakter vykonávané práce a výskyt některých rizikových faktorů z pohledu ekonomicky aktivní populace ČR. *Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti* [online]. 2018, roč. 11, č. Kvalita pracovního života 2018. Dostupný z: www.bozpinfo.cz/josra/soucasny-charakter-vykonavane-prace-vyskyt-nekterych-rizikovych-faktoru-z-pohledu-ekonomicky. ISSN 1803-3687.

ČERVENKA, Jan. Prestiž vlastního povolání v hlavním zaměstnání v ČR. *Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti* [online]. 2018, roč. 11, č. Kvalita pracovního života 2018. Dostupný z: www.bozpinfo.cz/josra/prestiz-vlastniho-povolani-v-hlavnim-zamestnani-v-cr. ISSN 1803-3687.

ČADOVÁ, Naděžda. Subjektivní vnímání životní spokojenosti u ekonomicky aktivní populace České republiky. *Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti* [online]. 2018, roč. 11, č. Kvalita pracovního života 2018. Dostupný z: www.bozpinfo.cz/josra/subjektivni-vnimani-zivotni-spokojenosti-u-ekonomicky-aktivni-populace-ceske-republiky. ISSN 1803-3687.

DVOŘÁKOVÁ, Zuzana. Nová role personálního managementu ke zlepšení kvality pracovního života v ČR. *Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti* [online]. 2018, roč. 11, č. Kvalita pracovního života 2018. Dostupný z: www.bozpinfo.cz/josra/nova-role-personalniho-managementu-ke-zlepseni-kvality-pracovniho-zivota-v-cr. ISSN 1803-3687.

MLEZIVOVÁ, Iveta. Využívání flexibilních forem práce a pracovní doba z pohledu ekonomicky aktivní populace v ČR. *Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti* [online]. 2018, roč. 11, č. Kvalita pracovního života 2018. Dostupný z: www.bozpinfo.cz/josra/vyuzivani-flexibilnich-forem-prace-pracovni-doba-z-pohledu-ekonomicky-aktivni-populace-v-cr. ISSN 1803-3687.

SVOBODOVÁ, Lenka. Vztahy, komunikace, subjektivně vnímaná zátěž při výkonu práce. *Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti* [online]. 2018, roč. 11, č. Kvalita pracovního života 2018. Dostupný z: www.bozpinfo.cz/josra/vztahy-komunikace-subjektivne-vnimana-zatez-pri-vykonu-prace. ISSN 1803-3687.

VINOPAL, Jiří. Vývoj subjektivní kvality pracovního života v ČR. *Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti* [online]. 2018, roč. 11, č. Kvalita pracovního života 2018. Dostupný z: www.bozpinfo.cz/josra/vyvoj-subjektivni-kvality-pracovniho-zivota-v-cr. ISSN 1803-3687.

Výzkumný ústav
bezpečnosti práce, v. v. i.
Jeruzalémská 1283/9
110 00 Praha 1 – Nové Město

tel: +420 221 015 844
e-mail: vubp@vubp-praha.cz
datová schránka: yi6jvet
www.vubp.cz

© Výzkumný ústav
bezpečnosti práce, v. v. i.
Praha, 2021

Policy Brief VÚBP, v. v. i.
ISSN 2695-1606